

ВИЗНАЧЕННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ

Анотація

Розглянуто сутність та основні підходи до визначення економічної категорії "кредитоспроможність позичальника", проаналізовано важливість оцінки кредитоспроможності. Розглянуто основні системи оцінювання кредитоспроможності та визначено проблеми та перспективи подальших наукових розробок у сфері оцінки та аналізу кредитоспроможності клієнтів банку.

Ключові слова: кредитоспроможність, позичальник, банк, підприємство, кредит

Abstract

*The essence and fundamental approaches to determining the economic category of "creditworthiness of the borrower," analyzes the importance of assessing creditworthiness. The basic system of assessment of creditworthiness and identified challenges and prospects for further research in the field of assessment and analysis of the creditworthiness of clients. **Keywords:** the creditworthiness of the borrower, the bank, company, credit.*

Вступ

В сучасних умовах кредитування є й буде необхідною умовою для розвитку бізнесу в країні, тому що розвивати справу без залучених коштів майже неможливо; банківський кредит є одним із найважливіших чинників, які забезпечують безперервність розширеного відтворення. У процесі надання кредитів перед будь-яким банком постає необхідність оцінки кредитоспроможності позичальників. Оцінка кредитоспроможності відіграє важливу роль, як для банківської установи, так і для власне позичальника.

Метою даної роботи є висвітлення теоретичних та практичних аспектів аналізу кредитоспроможності позичальника, як основної характеристики фінансово-економічної діяльності підприємства для кредиторів, зокрема банків.

Результати дослідження

Сфера кредитування безпосередньо пов'язана з потребами розвитку національного виробництва. Знаходячись у центрі сучасного грошово-фінансового господарства, обслуговуючи інтереси господарських суб'єктів, кредит опосередковує зв'язки між державою, банком, підприємствами, населенням. За допомогою кредиту прискорюється процес обігу капіталу як на макро-, так і на мікроекономічному рівнях. Опосередковуючи всі стадії відтворювального процесу, кредит сприяє досягненню вищої рентабельності виробництва і прибутковості капіталу. Нині завдання відновлення виробничого призначення кредиту стає одним із першочергових. Кредитні відносини мають сприяти подоланню економічної кризи в Україні і забезпечувати прогресивний розвиток вітчизняного товарного виробництва.

Виникнення кредитних відносин носить закономірний, об'єктивний характер. Існування товарно-грошових відносин означає, що суб'єкти господарювання економічно відокремлені один від одного. Кошти кожного підприємства в процесі виробництва і обігу здійснюють індивідуальний кругообіг, відокремлений, з одного боку, від індивідуальних кругообігів інших підприємств, а з іншого - від обігу коштів держави і населення. Закономірності кругообігу виробничих фондів обумовлюють постійні зміни потреби підприємства в грошових коштах, а відносна самостійність індивідуальних кругообігів призводить до різночасності цих потреб: в той час як одні виробничі ланки зазнають підвищену потребу в коштах, у інших виникають тимчасово вільні кошти.

В результаті цього процесу виникає об'єктивна економічна суперечність між потребами підприємства в грошових коштах та їх наявністю. Ця суперечність може мати дві форми прояву і

виступати як суперечність між наявністю коштів і тимчасовою відсутністю потреби в них та між тимчасовою потребою в додаткових грошових коштах та їх відсутністю.

Перша суперечність виникає в результаті прагнення підприємства підвищувати ефективність своєї діяльності. Однак цієї мети не досягти, якщо не використовувати тимчасово вільні кошти, не знаходити їм сфер застосування. Дана суперечність вирішується за допомогою кредиту, який надається на умовах повернення і платності, завдяки чому кредитор має можливість отримати додатковий дохід у формі позичкового відсотку і підвищити результативність своєї діяльності.

Сутність суперечності між потребами в додаткових грошових коштах та їх відсутністю полягає в необхідності забезпечення безперервного процесу відтворення, розширення виробничого процесу. Природним джерелом покриття даної потреби виступають тимчасово вільні кошти інших підприємств, держави, населення, які можуть надаватися лише у формі кредиту або позики.

Отже, виникнення кредитних відносин є об'єктивною необхідністю.

Процес надання кредиту, який включає сукупність механізмів реалізації кредитних відносин, називають кредитуванням. Юридичною основою системи кредитування є кредитний договір. Усі питання щодо кредитування вирішуються безпосередньо між двома сторонами: кредитором і позичальником. Кредитний договір передбачає виникнення певних обов'язків кожної із сторін. Одночасно суб'єкти кредитних відносин володіють й певними правами та відповідають за дотримання і використання договірних умов.

Вихідним елементом механізму кредитування, через який створюються конкретні умови функціонування кредиту, є принципи кредитування.

Основним принципом кредитування, який забезпечує своєчасне повернення позичкових коштів, є принцип строковості. Цей принцип передбачає економічно обґрунтоване встановлення як строків користування кредитами, так і термінів його погашення.

Принцип строковості спрямований на зміцнення платіжної дисципліни. Кредитори здійснюють економічний вплив на позичальника, який порушує цю дисципліну, шляхом застосування диференційованих відсоткових ставок за користування кредитом, а також використання інших економічних заходів впливу, передбачених кредитною угодою [1].

Стійкий фінансовий стан підприємства формується в процесі всієї його виробничо-господарської діяльності. Тому оцінку фінансового стану можна об'єктивно здійснити не через один, навіть найважливіший, показник, а тільки за допомогою комплексу, системи показників, що детально й усебічно характеризують господарське становище підприємства.

Показники оцінки фінансового стану підприємства мають бути такими, щоб усі ті, хто пов'язаний із підприємством економічними відносинами, могли одержати відповідь на запитання, наскільки надійне підприємство як партнер у фінансовому відношенні, а отже, прийняти рішення про економічну доцільність продовження або встановлення таких відносин з підприємством.

У світовій та вітчизняній практиці використовуються різні фінансові коефіцієнти для оцінки кредитоспроможності позичальника. Їх вибір визначається особливостями клієнтури банку, можливими причинами фінансових труднощів, кредитною політикою кредитора.

Коефіцієнти ліквідності. Ліквідність підприємства характеризується показниками ліквідності балансу як співвідношення активів і платіжних зобов'язань [2].

При розрахунку коефіцієнтів ліквідності враховують групи активів з розділу II балансу, оскільки саме оборотні активи використовуються підприємством для розрахунків за боргами при поточній діяльності. Необоротні активи залучаються для оцінки можливості розрахунків по боргах звичайно на стадії банкрутства підприємства або для оцінки банками вторинних джерел по-гашення кредиту, якщо заставою виступають певні види необоротних активів (будинки, споруди, обладнання тощо).

При розрахунку коефіцієнтів ліквідності зіставляються три види оборотних активів, згрупованих за ступенем ліквідності, з трьома видами поточних пасивів, розподілених за строком їх по-гашення. Якщо підприємство не надає в банк таких розшифровок, при розрахунку коефіцієнтів ліквідності поточні боргові зобов'язання беруть з балансу як підсумкову суму.

З усіх коефіцієнтів ліквідності особливе значення приділяється коефіцієнту покриття. Він є основою для визнання структури балансу незадовільною (при оцінці підприємства на ступінь його неспроможності). В комерційних банках коефіцієнт покриття використовують для оцінки межі кредитування позичальника. На-дання позики банк може припинити при значенні коефіцієнта, яке дорівнює або менше за одиницю. Це означає, що поточні зобов'язання немає чим оплачувати.

Коефіцієнти ефективності використання активів доповнюють першу групу показників і дають змогу зробити більш обґрунтовані висновки про результативність діяльності підприємства та його кредитні можливості. Наприклад, якщо показники ліквідності зростають за рахунок збільшення величини дебіторської заборгованості або вартості запасів при одночасному уповільненні їх оборотності, клас кредитоспроможності позичальника не можна перевищувати.

Ефективність використання активів характеризується показниками оборотності. Найбільш поширеними з них є:

- тривалість одного обороту активів;
- коефіцієнт оборотності активів¹.

Тривалість обороту активів багато в чому залежить від органічної будови функціонуючого капіталу в загальній сумі активів, тим триваліше буде оборотність, і навпаки, при збільшенні оборотних активів прискорюється загальна оборотність капіталу.

Враховуючи тривалий строк служби основних засобів, на практиці оборотність частіше визначають лише по оборотних активах. Для прийняття обґрунтованих управлінських рішень ви-вчають показники оборотності окремих видів оборотних коштів:

- оборотність виробничих запасів;
- оборотність дебіторської заборгованості;
- оборотність готової продукції;
- оборотність грошових коштів.

Розраховані показники оборотності окремих видів оборотних коштів необхідні для визначення впливу кожної статті поточних активів на зміну загальної тривалості обороту оборотних акти-вів.

Коефіцієнт оборотності активів в основному використовують у факторному аналізі. Чим коротша тривалість одного періоду, тим більше оборотів здійснюють активи за період і тим ефективніше вони використовуються.

Економічний ефект прискорення оборотності виражається у відносному вивільненні коштів з обороту, в збільшенні обсягів реалізації продукції та суми прибутку. Саме тому зростання коефіцієнта оборотності активів в динаміці розглядають як позитивну тенденцію.

Аналіз платоспроможності (фінансової стійкості) підприємства. Аналіз ділової активності підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких показників (коефіцієнтів): коефіцієнта оборотності активів, коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості, коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості, тривалості обертів дебіторської та кредиторської заборгованостей, коефіцієнта оборотності матеріальних запасів, коефіцієнта оборотності основних засобів (фондовіддачі) та коефіцієнта оборотності власного капіталу.[3]

Особливої уваги, у вирішенні проблем, заслуговує методика комплексного аналізу фінансового стану та ділової активності підприємств з визначення узагальнювальних рейтингових оцінок. Використовуючи напрацювання вітчизняних учених, наведемо власну методику визначення рейтингового показника. Для оцінки фінансового стану та кредитоспроможності позичальників використовуємо коефіцієнт ліквідності, фінансової незалежності, автономності, маневреності власних коштів, рентабельності та інші показники. Визначивши розрахункові значення окремих показників, банк, для отримання рейтингової оцінки, визначає клас позичальника на основі визначення інтегрального показника за формулою 1:

$$x_i = \frac{M_{ij}}{Norm M_{ij}} KQ, \quad (1)$$

де x_i - стандартизоване значення показника того чи іншого підприємства;

M_{ij} – абсолютне значення порівняльних показників інших підприємств; KQ — вагові коефіцієнти по відношенню до різних показників, що порівнюються; $NormM_{ij}$ — нормативне (оптимальне) значення, того чи іншого показника.

Середній рейтинг того чи іншого підприємства, на нашу думку, краще визначати за відомою в економічній літературі формулою

$$R_{i_{1,2...n}} = \sqrt{(x_{j_1} \cdot j_1)^2 + (x_{j_2} \cdot j_2)^2 + (x_{j_3} \cdot j_3)^2}. \quad (2)$$

Для показників, зростання яких характеризує негативну тенденцію, розрахунок стандартизованого показника доцільно на нашу думку здійснювати за формулою

$$x_{ij} = \frac{1 - M_{ij}}{NormM_{ij}}. \quad (3)$$

Основною метою здійснення наших розрахунків — зведення різних показників, що характеризують ту чи іншу сторону діяльності позичальників до єдиного рейтингового показника і виявлення стійких та ефективних у фінансовому та діловому відношенні підприємств. Структура такої моделі включає розробку матриці узагальнювальної оцінки.

Побудова матриці узагальнювальної оцінки показників фінансового стану підприємства (M_{ij}) матиме таку послідовність дій (алгоритм).

Вихідні дані вводяться в матрицю, тобто таблицю, де по рядках записані номери показників ($i=1,2,3...n$) а по стовпцях (графках) назви або номери підприємств. Така матриця поділена на чотири квадранти.

Вхідні дані, що характеризують величину фінансових показників підприємства-позичальників розміщені в I квадранті (M_{ij}). Дані першого квадранта прирівнюються до нормативних показників $NormM_{ij}$, зважених на ваговий коефіцієнт KQ (квадрант II) — і заносяться в квадрант III, як стандартизовані показники.

Величина нормативів є загально визнаною величиною, що доводиться до комерційних банків з боку НБУ ($NormM_{ij}$), або ж самостійно визнаються банком. Ваговий коефіцієнт (KQ) відображає міру значимості чи питомої ваги окремих показників, що відносяться до певного еталону, наприклад дорівнює 1 і визначається банком. В квадранті IV наведені значення середніх показників по кожному із підприємств-позичальників і місце кожного підприємства, виходячи із бальних оцінок.

Напрацювання зведено в таблицю 1.4.

Таблиця 1.4 - Матриця для оцінки

Показник M_i	Підприємства M_j				Еталон $M_{ij} \times KQ$	x_1	x_2	x_3	x_4
	M_{1j_1}	M_{1j_2}	M_{1j_3}	M_{1j_4}					
I_1	M_{1j_1}	M_{1j_2}	M_{1j_3}	M_{1j_4}	M_{1j_n}	X_{11}	X_{12}	X_{13}	X_{14}
I_2	M_{2j_1}	M_{2j_2}	M_{2j_3}	M_{2j_4}	M_{2j_n}	X_{21}	X_{22}	X_{23}	X_{24}
КВАДРАНТ I					КВАДРАНТ II	КВАДРАНТ III			
I_n	M_{nj_1}	M_{nj_2}	M_{nj_3}	M_{nj_4}		M_{nj_n}	X_{n1}	X_{n2}	X_{n3}
					R_j	R_1	R_2	R_3	R_4
					Рейтинг				
					Місце				
						КВАДРАНТ IV			

Середній рейтинг підприємства за показниками, абсолютне зростання яких характеризує позитивні тенденції (коефіцієнт), на нашу думку, можна визначати і за такою формулою:

$$R_{i_n} = \frac{KQ(1 \cdot x_{i_1} j_1) + KQ(1 \cdot x_{i_2} j_1) + \dots + KQ(1 \cdot x_{i_n} j_1)}{x_{i_n} j_n} \quad (4)$$

Середній рейтинг показників, що характеризують негативні тенденції, визначити таким чином:

$$R_{i_n} = \frac{KQ(1 - x_{i_1} j_1) + KQ(1 - x_{i_2} j_1) + \dots + KQ(1 - x_{i_n} j_1)}{x_{i_n} j_n} \quad (5)$$

Із застосуванням формули 5, загальний рейтинг негативних показників буде тим вищий, чимнижче абсолютне значення негативних показників.

Визначивши загальну бальну оцінку (рейтинг) кожного підприємства, банк визначає кращого позичальника. Причому кращим буде той позичальник, який набере найбільшу кількість балів. [3]

Висновки

Проведений аналіз показників фінансової стійкості, рентабельності та ділової активності дає можливість оцінити впливи показників діяльності підприємства на кредитоспроможність. На підставі результатів аналізу кредитоспроможності банк робить висновки про здатність позичальника погасити у повному обсязі та у встановлені строки заборгованість і відсотки за кредитом і приймає рішення про можливість укладання з ним кредитної угоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ефимова О. В. Финансовый анализ. — М.: Бухгалтерский учет, 2011.
2. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <<http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/73/85/>>
3. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посіб. / В.В. Вітлінський, О.В. Пернарівський, Я.С. Наконечний, Г.І Великоіваненко; За ред. В.В. Вітлінського. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2010 – 251 с.

Цвик Олександр Григорович - студент групи МОф-13, факультет менеджменту, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: tsvyk4@mail.ru;

Науковий керівник: **Фурик Василь Григорович** - канд. техн. наук, доцент кафедри фінансів, Вінницький національний технічний університет.

Tsvyk G. Oleksandr - Department of Management, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: tsvyk4@mail.ru;

Supervisor: **Vasily G. Furyk** - candidate. Sc. Associate Professor, Department of Finance, Vinnytsya National Technical University.